

که د سپتمبر پېښه نه وای رامنځته شوی، د نړۍ حالت به څنگه وای؟

د (24timer) پنامه د یوې ډنمارکي ورځپاڼې ژورنالیست د یو شمیر کارپوهانو سره پدې هکله مرکه کړې او له مخې یې لاندې لیکنه د ورځپاڼې په ۲۰۱۱/۰۹/۰۹ گڼه کې نشر کړېده. په مرکه دغو کسانو ونډه اخیستې وه:

۱ – بناغلی راسموس دهلبرگ Rasmus Dahlberg تاریخپوه او په ځانگړي ډول د تاریخ په (counterfactual) څانگه کې دچارو ماهر دی. البته دا هغه څانگه ده چې دیوې تاریخي پېښې د احتمالي نه راپېښیدوسره د هم هغه مخکنی پراوځیرنه کوي.

۲ – مډس فوگلیډ Mads Fuglede چې د امریکا پیژندنې د چارو ماهر دی او پدې اړه یې زیات کتابونه لیکلي دي.

۳ – هانز یورگن Hans Jørgen Bonnichsen چې د سپتمبر د ۱۱ (۲۰۰۱) پر مهال د پولیسي څارگری ادارې اوپراتیفي مشر پاته شوی او تر تقاعد وروسته د یوه کارپوه په ډول په رسنیو کې ډیر څرگندیږي.

دا هم دنوموړو کسانو د اندونو پښتو بڼه ده چې دخپلو لیکنو د مینه والو لوستونکو سره یې شریکوم:

سوال – ایا د سپتمبر له پېښې نه پرته به د عراق او افغانستان اوسنی جنگونه منځته راغلي وای؟

نه، لدی پېښې نه پرته به هیڅکله هم نوموړی جنگونه د نړیوال تاریخ یوه برخه گرځیدلی نه وای. دا هغه نظر دی چې هانز او مډس یې په اړه یوه خوله دی. مډس پر دی خبره ټینگار کوي چې امریکا ته به بیله دی نه سخته وای چې پنځه زره ۵۰۰۰ میلیارډه ډالر په داسې یوه جنگ کې ولگوي. خو ددغې خبرې سره بیا راسموس همرغی ندي. دی وایي چې لدی پېښې نه پرته به دامریکا پښه تر افغانستانه نه وای رسیدلی، مگر د عراق خبره بیا باید لدی نه جدا وځیرل شي. دی زیاتوي: «د سپتمبر پېښې د امریکا د نوی محافظه کارانه (نیو کنسرواتیف) پروژې کار اسانه کړ چې غوښتل یې د نیل درلودونکی بی ټیکاهه عراق کنترول پلاس کی واخلی. دا هغه پروژه وه چې د نوموړی پېښې وړاندې لا امریکایي چارواکو تر لاس لاندې نیولې وه. له همدې کبله زه باور نلرم چې د سپتمبر پرته به عراق ارام پاته شوی وای، خو پدې کې هیڅ شک نشته چې نوموړی پېښې ددی پروژې و چټک عملی کولو ته لاره پرانیستل». دی دا هم وایي چې د پېښې پرته به د ډنمارک ونډه د عراق په جنگ په بل شکل وای ځکه چې حکومت به خامخا پدې اړوند د قوی او قانع کوونکواسنادو غوښته کړې چې عراق د ډله ایزې وژنې وسلې لري، مگر گډون یې پدې جنگ کې حتمي وو. دا پدې خاطر چې دهغه صدراعظم آندرز فوگ راسموسن (د ناتو اوسنی مشر. ژباړ) تل دا شوق درلود څو دخپل خارجي سیاست مزی اورده وغځوي.

سوال – ایا د نوموړی پېښې پرته به د نړۍ په هوایي ډگرونو کې اوسنی امنیتي چاری په همدې شکل منځته راغلي وای؟

ددی سوال په ځواب کې دبناغلی راسموس ځواب منفي دی او وایي چې اوسنی امنیتي تدابیرو ته به په هوایي ډگرونو کې دومره اړتیا نه وای راغلي. هغه وخت به دا ډار موجود نه وای چې دسفر پروخت به دی و الوتکې ته تر پورته کیدلو وړاندې د شامپو بوتل مصادره شي، ته به و دی ته اړ ایستل شي چې د کنترول څخه دتیریدلو پر وخت د ملا کمر بند خلاص او بوتونه له پښو نه وباسی او داکار تاته یو عادی عمل وبریبی ځکه چې غواړی د امنیت سره دی مرسته وشي. هانز هم دده د خبرې په تأیید زیاتوي چې مور به هغه وخت کټ مټ د هم هغو امنیتي چارو سره ارام سفر کولای لکه پخوا چې مو ورسره سروکار درلود، مور به همدارنگه د یوچا دهیر شوی لاسی بکس په لیدو سره دومره د خطر او ډار احساس نه وای کړی لکه داگړی چې ورسره مخامخ یو.

سوال – د سپتمبر د پېښې نه پرته به په نړۍ کې د امریکا رول کومه بڼه درلودلای؟

امریکا به ددغې پېښې پرته نننۍ حالت نه درلودلای. راسموس پدې عقیده دی چې که دا پېښه نه وای شوی، د امریکا حالت او دنوری نړۍ په وړاندې به یې رول په بله بڼه وای او زیاتوي: «د سپتمبر پېښې دمدنی نړۍ په وړاندې د امریکا د مشرتابه د رول انځور داسې بدل کړ چې د امریکا پرته اروپا او ان چین چې پخوا د امریکا په وړاندې ولاړ وو، اوس تریوه حده خواخوږی دی. د سپتمبر نه پرته به نړۍ کې د حالاتو پرمختگ داسې وای چې د دوو زیرځواکوانو تر منځ به د دوه قطبي کیدو پرخوا روان وای چې په یوه سرکي به امریکا او په بل کې به یې چین ځای درلودلی وای». مډس پدې فکر دی چې د امریکا رول به په ځانگړي ډول په منځني ختیځ کې د نوری نړۍ په پرتله ډیر توپیر درلودای او زیاتوي: «پدې کې هیڅ شک نشته چې د امریکا رول به هغه وخت د منځني ختیځ په هیوادونو کې د اوسمهال په

پرتله ډیر غښتلی وای، داځکه چی پر عراق او افغانستان باندی حملو په سیمه کی د امریکا پر کرو ورو باندی ډیر منفی اغیز و اچاوه». دی دا منی چی دغو دوو جنگونو په نوره نړی کی هم د امریکا پر محبوبیت بد اغیز کړی مگر اوس د بناغلی اوباما د اولسمشر کیدو وروسته تر ډیره بریده دا نیمگرتیا جبران شویده، خو دده په نظر به دا سخته وی چی د سپتمبر د پېښو څخه به مخکی حالت ته بیرته راوگرځی.

سوال – ایا لدغو پېښو پرته به په ډنمارک کی رامنځته شوی دوی تروریستی پېښی ترسره شوی وای؟
دا څرگنده ده چی د سپتمبر د پېښو وروسته منځته راغلی حالت دداسی واقعیو د پاره یو سمبول وگرځید او بیله دی نه به هیڅکله هم ډنمارک ددی ډول ډارونکو کړنو سره نه وای مخامخ شوی. هانز پدی هکله وایی: «زه ددی خبری فکر هم نشم کولای چی د سپتمبر پرته به د ډنمارک سره داشان پېښه شوی وای، زه دا دسپتمبر د پېښو یوه نیغه پایله بولم». ددی ټولو سره سره، دی پدی اند دی چی په ډنمارک کی د تروریستی حملو په اړوند د موضوع اصلی ریښی ندی څیرلی شوی او دا هغه څه دی چی باید تر سره شوی وای.

سوال - ایا د ترهگری په اړوند کیدلای شی کوم بل نظر ولرو؟
د سپتمبر د ۱۱ نیټی پېښو د ډارچونی په هکله زموږ پر نظریاتو باندی د پام وړ اغیز وښانده. راسموس څرگندوی، تر دی نیټی دمخه موږ دا کار د نورو هیوادو سره تار په مگر ددغی نیټی پېښو موږ اړ ایستلو چی پدی هکله خپلو نظریاتو ته بنسټیز بدلون ورکړو او زیاتوی: «د سپتمبر د پېښو تر ټولو ستره پایله داده چی موږ اوس ترهگری ته یوازی د یوه جرم په سترگه نه گورو بلکه لدی نه یی پورته په بله تله ارزوو. داکار هم لدی پېښی نه پرته شونی نه وو. هانز په ټینگار سره وایی چی موږ به بیله دی نه هیڅکله هم په هرگری کی دومره د خطر احساس نه وای کړی لکه چی اوس یی کوو او ټولنه مو ورسره نا ارامه ده. دی زیاتوی: «رښتیا خبره خو داده چی د ترهگری څخه پېښیدونکی واقعی خطر دومره زیات هم ندی لکه موږ چی دا ډارونکی بباو ورڅخه جوړ کړی او شپه او ورځ یی له ډاره رپردو».

سوال – که د سپتمبر د ۱۱ پېښی منځته نه وای راغلی نو ایا بارک اوباما به د امریکا د اولسمشرکیدو چانس ترلاسه کړی وای؟

راسموس پدی اند دی چی د اوباما به بیله دی نه دابریالیتوب په برخه شوی نه وای مگر برخلاف موږ به په بیلابیلو رولونو کی نوری سیاسی څیری لیدلی وای. دی وایی: «د ۲۰۰۴ کال په ټولټاکنو کی بوش د جان کیری په وړاندی د دویم ځل لپاره میدان پدی خاطر و گټی چی به خپل خارجی سیاست کی بریالی گڼل کیدی. که چیری داخبره دخارجی سیاست سره د ورځی په اجنداکی د ټولټاکنو موضوع نه وای نو مقابل کاندید بهجان ادواردز ټاکل شوی وای چی یو قوی داخلی سیاست یی پرمخ شاره. بوش د سپتمبر د پېښی دمخه په ټولپوښتنو کی ډیر خراب موقف نیولی وو او د دویم ځل گټلو چانس یی ډیر لږ وو». دی خپله خبره داسی اوږدوی: «پدی توگه دا امکان وو چی جان ادواردز اولسمشر شوی وای. د ادواردز د اولسمشر کیدلو په صورت بیا د اوباما د اولسمشر کیدلو چانس صفر ته نژدی کیدی». مډس بیا پدی اړه وایی دا پر ځای خبره نه چی د اوباما ټاکنه یا نه ټاکنه د سپتمبر د پېښو سره په تړاو کی وڅیړل شی.

پای